

Toruń, 03.06.2024 r.

mgr Paulina Piotrowska-Górkowska
studia doktoranckie z zakresu historii
Wydział Nauk Historycznych UMK
nr indeksu: 502924

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Nowożytny srebrne aplikacje z toruńskiego ośrodka złotniczego,
napisanej pod kierunkiem dra hab. Ryszarda Mączyńskiego, prof. UMK

Rozprawa doktorska poświęcona jest nowożytnym srebrnym aplikacjom obrazów i rzeźb, wykonanym przez złotników toruńskich. Srebrnymi aplikacjami określane są blachy o różnych kształtach i wymiarach, przytwierdzane do wcześniej powstałych obrazów i rzeźb. W starszej literaturze przedmiotu nazywano je sukienkami lub koszulkami.

Celem prowadzonych badań była analiza srebrnych aplikacji i stworzenie opracowania poświęconego siedemnasto- i osiemnastowiecznym wyrobom złotników toruńskich, zachowanym i nadal przymocowanym do obrazów i rzeźb, ale też zdjętym z przedstawień, przechowywanym w magazynach muzealnych, kościelnych skarbcach czy eksponowanym osobno w gablotach. Wskazano typy przedstawień przesłanianych srebrnymi blachami, ich formy i zależność od obrazów czy rzeźb, sposób dekorowania, techniki wykonania, sylwetki twórców i fundatorów. Pozwoliło to scharakteryzować genezę zwyczaju nakładania sreber na obrazy i rzeźby, zarówno w odniesieniu do kultury dawnej Rzeczypospolitej, jak i w kontekście lokalnych miejsc kultów.

Ważnym przedsięwzięciem w podjętej pracy badawczej było dotarcie do dzieł zlokalizowanych w katolickich kościołach parafialnych i klasztornych, rozproszonych na znacznym obszarze Polski, zwłaszcza na terenie dawnej ziemi chełmińskiej. Badania poszczególnych prac przeprowadzono *in situ* z wykorzystaniem dostępnych metod i analiz, wykonując niezbędną dokumentację fotograficzną obiektów. Pozyskanie możliwie dużego zasobu wyrobów, dotychczas niepublikowanych opracowań i dokumentacji, dostępnych kart ewidencyjnych i materiałów źródłowych, przechowywanych w archiwach państwowych, diecezjalnych, kościelnych, biurach parafialnych i urzędach konserwatorskich oraz informacji na temat przeprowadzonych prac konserwatorskich,

pozwoiliło uchwyci rozwj form toruńskich srebrnych aplikacji w okresie nowożytnym, zwiszcza w XVII i XVIII wieku. Rozpoznanie srebrnych blach, wciz przytwierdzonych do kultowych obrazw i rzezb, darzonych szczegoln czci szacunkiem oraz aplikacji zdjetych z pierwotnych przedstawień, eksponowanych osobno we wnętrzach kościelnych czy muzealnych gablotach, dało moliwo ustalenia periodyzacji i wyodrębnienia glwownych okresw wykonywania aplikacji. Wyroby opatrzone znakami zlotniczymi umożliwiły też powiązanie prac, dotychczas nieatrybuowanych, z konkretnymi zlotnikami toruńskimi. Zastosowane metody badawcze i analizy: formalna oraz stylistyczna pozwoili wyodrbni grupy obrazw i rzezb przeslanianych srebrem, za analiza porwawnawcza – uzna wyroby nieznakowane za dzieła, ktwre mogly powsta w warsztatach zlotnikw toruńskich. Pomogly też w określeniu techniki, identyfikacji znakw zlotniczych, wskazaniu stopw srebra i innych metali użytych w obrębie poszczegolnych realizacji. W badaniach nad aplikacjami zlotnikw toruńskich, jako podstaw metodologiczną, wykorzystano czterostopniową klasyfikacj podziału srebrnych aplikacji Mariusza Karpowicza. Problematyka wyrobw toruńskich została rozpatrzona w szerokim kontekście historycznym kultury dawnej Rzeczypospolitej, związanej ze zjawiskiem sarmatyzmu i kontrreformacyjn dziaalnoi Kościoła katolickiego. Nowy sposob uecia tematu umoliwi odejście od utartych schematw badania dzieł sztuki zlotniczej tylko w obszarze sfery *sacrum*.

Podstaw dla docieka stanowiły: teksty i materiały archiwalne, zachowane w postaci źrwde pisanych i ikonograficznych, fotografie i ilustracje srebrnych aplikacji, literatura odwouja się zarówno do konkretnych wyrobw, jak i rodowiska zlotnikw toruńskich, opracowania dotyczące technik i technologii wykonywania obiektw ze srebra i omawiające sylwetki zlotnikw toruńskich. Nowatorstwo badań wynika z dogbnej analizy wyrobw ze srebra, zarówno znanych – sygnowanych, jak i mniej znanych, zazwyczaj niesygnowanych, nierozpoznanych i często pomijanych w opracowaniach na temat toruńskiej sztuki zlotniczej. W badaniach ważne było też wydzielenie konkretnych grup srebrnych aplikacji i ich skatalogowanie.

Rozprawa doktorska składa się z dwuch częsci: tekstowej i ilustracyjnej. Przed omwowieciem aplikacji, przywołaniem informacji na temat ich datowania, osb wykonawcw – zlotnikw i opisw charakteryzujących partie czy powierzchnie blach, w rozdziale pierwszym omwoviono zwyczaj przytwierdzania srebrnych aplikacji do obrazw i rzezb o szczegolnym znaczeniu, praktykowany w kulturze dawnej Rzeczypospolitej. W rozdziale drugim scharakteryzowano toruński

ośrodek złotniczy, środowisko wykonawców – złotników toruńskich i typy wykonywanych wyrobów. W zasadniczej części pracy – rozdziale trzecim – zaprezentowano grupy srebrnych aplikacji przesłaniających wizerunki maryjne, chrystologiczne oraz przedstawienia świętych i rzeźby. Podjęto próbę zweryfikowania prawdziwości tezy Mariusza Karpowicza, który twierdził, że pokrywanie obrazów srebrem rozpoczynano zwykle od nałożenia blach na niewielkie partie malowideł, a dopiero w kolejnych etapach i następnych fundacjach, przesłaniano nimi większe partie. Aplikacje dowodzą pewnej rywalizacji pomiędzy dwiema dziedzinami sztuki: złotnictwem i malarstwem. W tej części pracy skonfrontowano ze sobą dwa zasadnicze elementy: obraz – malowidło pokryte warstwą malarską i srebrne aplikacje – blachy przybite do lica obrazu oraz zawarto informacje na temat technik, ornamentów i dekoracji aplikacji. Rozdział czwarty został poświęcony kluczowym problemom badawczym, które pojawiły się w trakcie pisania pracy. W podsumowaniu podjęto próbę oceny wartości artystycznej, stanu zachowania i sposobów eksponowania aplikacji.

Rozprawę doktorską uzupełniono katalogiem dzieł złotniczych zawierającym noty katalogowe przebadanych toruńskich aplikacji i prac przypisanych złotnikom działającym w obrębie toruńskiego ośrodka złotniczego. Katalog zawiera ponad sto pięćdziesiąt aplikacji zachowanych, wciąż przesłaniających obrazy i rzeźby lub eksponowanych osobno w gablotach, oraz trzynaście aplikacji niezachowanych, uporządkowanych w układzie alfabetycznym według nazw miejscowości. W poszczególnych notach katalogowych wskazano partie malowideł i rzeźb, które zostały pokryte srebrnymi blachami, czas powstania, autora, materiał, technikę wykonania obiektów i wybite w obrębie realizacji znaki złotnicze. Uzupełniono je też krótkim rysem historycznym, opisem aplikacji, obrazu czy rzeźby i zestawieniem bibliograficznym.

Paulina Piotrowska-Górecka